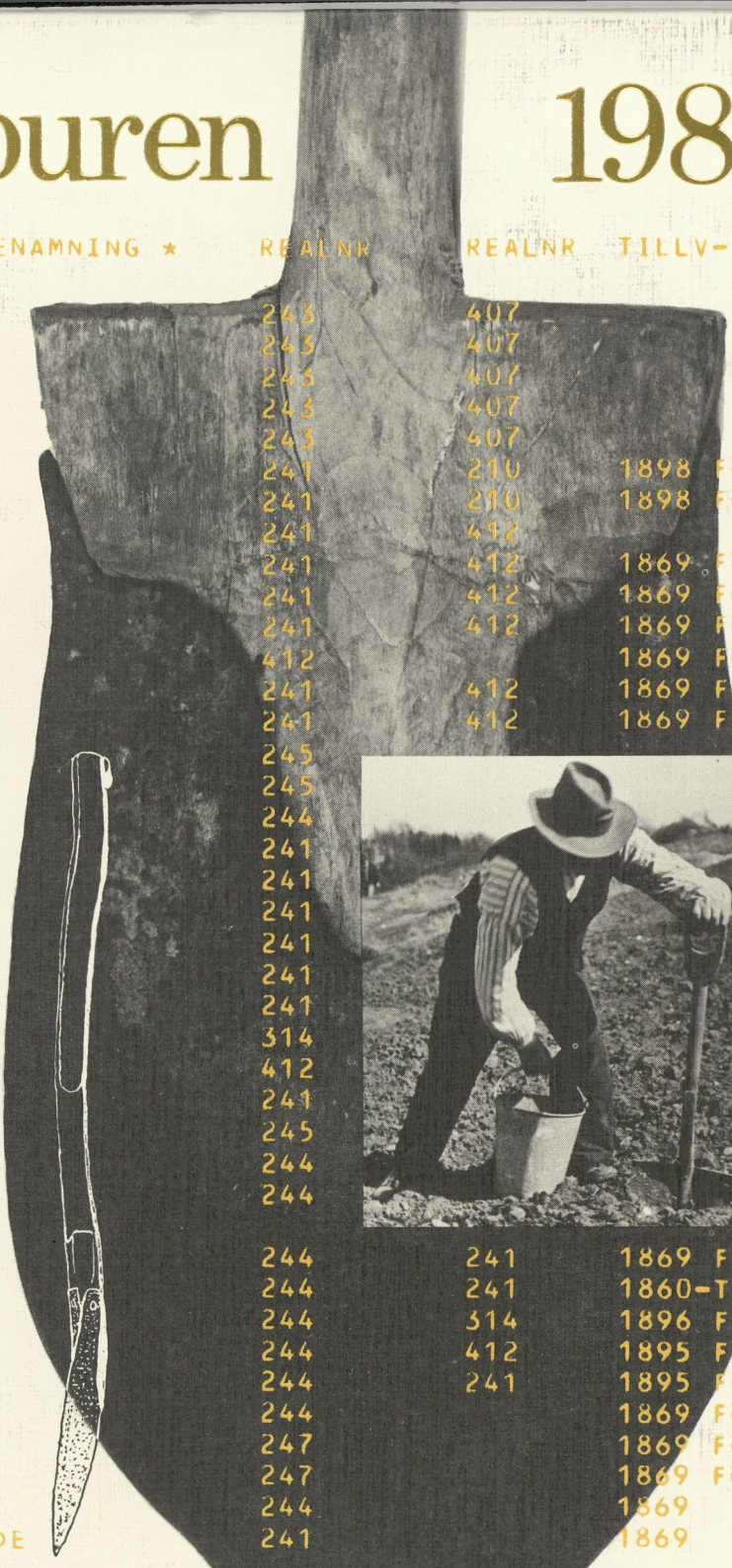

REALNR TILLY-TID

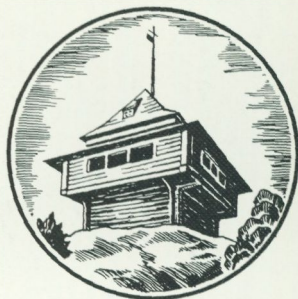

243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
241	210	1898 FORE
241	210	1898 FORE
241	412	
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
412		1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
245		
245		
244		
241		
241		
241		
241		
241		
314		
412		
241		
245		
244		
244		

244	241	1869 FORE
244	241	1860-T
244	314	1896 FORE
244	412	1895 FORE
244	241	1895 FORE
244		1869 FORE
247		1869 FORE
247		1869 FORE
244		1869
241		1869

Fataburen

1983

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Arne Biörnstad
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Omslagsarrangemang: Håkan Lindström
Om inte annat anges tillhör bildmaterialet Nordiska museet
© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1983
ISSN 0348-971X

En modern docka

Ann Resare

I Nordiska museets årsberättelse för 1911 kan man läsa att fröken Jenny Bonnier, Stockholm, skänkt "en modern docka" till museet.

Denna docka i moderiktiga kläder har en ganska ovanlig bakgrund. Den tillverkades hösten 1911 av klass 8 i Afzelii Elementarskola för flickor. De hade hörsammat ett upprop som publicerats i bla tidningen Idun, där kommittén för "De Gamlas Dag" sökte gåvor till ett docklotteri. Man vände sig till läsekretsen med "en ömmande bön att skänka en docka, stor eller liten, klädd i någon vacker eller originell dräkt från hvilket tidevarf som helst". I Afzelii skola bestämde man att göra en docka i varje klass. Denna privatskola för flickor grundades 1878 av fröken Mathilda Moll. Då hon sedan gifte sig med hovpredikanten Henrik Afzelius år 1881 ändrade skolan namn. År 1911 låg skolan på Biblioteksgatan 32 och uppgick sedan på 1930-talet i Wasa Kommunala Flickskola, som senare blev en del av Wallin-Åhlsinska skolan.

Ur skolans årsredogörelse för 1911 kan man utläsa att klassföreståndarinnan i klass 8 hette fröken Marie Louise Qvist. Hon undervisade sina 21 elever i Svenska Språket och Historia. I ett brev till Nordiska museet 30 år senare berättar fröken Qvist att inför "De Gamlas Dag" intresserade hon sin klass för att sy en docka efter 1911 års mode. De köpte gemensamt en docka och sydde full utrustning, ett 20-tal plagg, åt henne. De döpte dockan till Eva Wippenstierna, vilket förmodligen var helt och hållet ett fantasinamn. "Stor blev vår glädje och stolthet, när denna dockdam blev särskilt omnämnd i Dagens Nyheter, därför

att den ådragit sig så stor uppmärksamhet att den inköpts för Nordiska museets räkning såsom varande fullt tidstypisk."

Uppgiften att tillsammans med eleverna tillverka en modern dockgarderob, måste ha legat helt utanför fröken Qvists egentliga plikter. Det framgår att denna klass av 13- till 15-åriga flickor hade handarbete som skolämne, men att de under detta läsår ägnade sig åt att tillverka strumpor, blusliv och hardangerbroderi.

Dockdamen Eva är 60 cm hög. Hon har en stoppad kropp av vitt skinn med rörliga armar och ben. Huvudet är av bisquitporslin och det långa, uppsatta håret är guld-gult. Hon kan blunda och ögonen sluts med motvikter inuti huvudet. Det blev mycket populärt med blunddockor redan på 1870-talet. Fabrikatet är Halbig, en av de stora tyska docktillverkarna.

Dockans kläder förvaras i en gråmålad koffert med beslag, dvs det är en omgjord trälåda med lock, som ursprungligen använts till Zeniths Växtmargarin.

Hon är klädd i en stilig mörkblå ylle-dräkt med svart bisammuff och schal. Hennes stora mellanbruna hatt av ripssiden är prydd med en svart strutsfjäder. Hatten fästs på den stora frisyren med två små hattnålar. I halsen syns en höghalsad vit spetsblus. Under dräkten bär hon linne och ett par spetskantade vita mamelucker.

Dessutom finns det två klänningar i garderoben, en rosa för sommarbruk och en mörkblå mönstrad innekänning. Snittet på klänningarnas blusliv och tre ytterligare blusar är detsamma. De är kimonoskur-na och rynkade framtill mot midjelinning-en, vilket gör att de blusar mitt fram, precis

som modet föreskrev. Ett par rosa skinnskor till sommarklänningen är förmodligen färdigköpta, liksom de bruna skor, som hon bär till dräkten. I utrustningen ingår också en vit bomullsunderkjol med volang, en nattskjorta med stråveck och spetsstrumpor. En japanskinspirerad kamkofta av mönstrat siden, sammanhållen av ett elegant emaljspanne är också mycket tidstypisk.

Bland bevarade dockor kan man urskilja två olika sorter. Dels de som är gjorda av enkla material, trasdockor tex och dels de fina, som inte var till för att leka med. De senare fick man ta fram i de vuxnas närvaro för att klä på och av men knappast för att kela med. De fina dockorna fungerade som modedockor och har ofta haft stora garderober. De kan vara en kvarleva från den tid då det verkligen var dockor som förmedlade modet. Innan modejournaler blev vanliga under 1800-talets förra hälft, skickades dockor med de senaste modenyheterna mellan modehusen i Paris och hoven ute i Europa. Ända sedan 1500-talet har man använt sig av dockor, som tidvis varit mycket små men tidvis varit i full storlek, för att förmedla modeförändringar. Paris var modecentrum och senare också en av huvudorterna för docktillverkning i Europa. Där fanns särskilda modehus, som bara sålde kläder och accessoarer för dockor under 1800-talet.

På 1910-talet, då Eva Wippenstierna skulle utrustas med kläder, fanns många modejournaler att tillgå och urvalet var stort. Man får förmoda att klassen sökte modeller i årets modejournaler.

I Allers Mönster Tidning, som utkom två gånger i månaden, rapporterades om alla nyheter. Mönsterbilagor medföljde tidningen. Från dessa bilagor kunde man ta ut sina mönster, genom att lägga tunna papper ovanpå mönsterarken, där ett otal variationer av streckade linjer korsade varandra. Allers mönster överensstämde i allt väsentligt med den tyska Die Bazar, som utgavs i Berlin, men som också förekom i Sverige.

En annan källa var Iduns Modellkatalog

Dockan Eva Wippenstiernas garderob tillverkades av en skolklass år 1911 för en välgörenhetstombola till förmån för "De gamlas Dag". Foto Birgit Brånvall.

T h. Vårmodet 1911 kunde bl a beskådas i La Mode Française. Dräkter och stora hattar var utmärkande för modet det året.

ur vilken man beställde pappersmönster till de olika avbildade toaletterna från Mönsteraffären Chic, på Mästersamuelsgatan 45 B i Stockholm.

Buttericks Mönsteraffär på Drottninggatan 73, Stockholm, tillhandahöll också tillskärningsmönster i olika storlekar och bilder på dessa modeller publicerades i Buttericks Modeblad.

Ledande tygaffärer, som Brunkebergs Manufaktur-Magasin på Brunkebergstorg 24, Stockholm, höll sina kunder med egen Mode-Journal. Vårsäsongen 1911 upptar ett 50-tal dräkter av den typ som dockan Eva bär, dessutom 8 klänningar och 10 blusar.

Det var högsta mode det året att ha väl-skräddad dräkt "tailor-made". Inomhus och sommartid hade man mjuka klänningar med enhetligt material i blus och kjol. Det hårda snörlivet från sekelskiftet höll på att ge vika för ett kvinnovänligare reformliv.

I januarinumret av La Mode Française återfinns de tre damerna på bild s 239 och det ligger ju nära till hands att tro att klassen i Afzelii skola har haft den högra damen till förebild för sin docka. Klädernas snitt överensstämmer så väl. Det var AB John Löfgren, Fredsgatan 3, Stockholm, som tillhandahöll denna modejournal.

Dessa var några av de största modetidningarna på svenska, dessutom kunde man naturligtvis köpa franska och tyska modejournaler.

Konfektionssydda kläder började vid denna tid bli ganska vanliga. Mycket reklam görs för att locka damerna till varuhusens konfektionsavdelningar. Nordiska Kompaniet och Holmbloms i Stockholm är de stora annonsörerna i dagstidningarna. Wettergrens i Göteborg kallar sig för "Nordens Största Fabrik för tillverkning av Damkappor, Kostymer och Barnkonfektion". Det tog dock många årtionden innan det blev självklart att köpa färdiga kläder och ateljésömnaden blomstrade fortfarande under 1910-talet. I Stockholm noteras 146 st ateljéer under detta år, en ökning med 30 st sedan sekelskiftet.

Den kanske mest spridda och vällästa av

alla klädpublikationer var dock katalogen från Åhlén & Holms i Insjön. När det gällde färdiga damkläder var det framförallt underkläder, västar och blusskyddare som man lagerförde. Man sålde inte klänningar, dräkter eller kappor utan saluförde endast tyger, för att damerna skulle låta sy eller kunna sy åt sig själva.

I dagstidningarna följde man modet kontinuerligt med rapporter från kontinenterna. I Dagens Nyheter gav en modeskribent följande sammanfattning av höstens dammode: "Orientalismen dikterar dammodet för säsongen (1911). Modet håller sig i år gärna i intim kontakt med orientaliska idéer och förebilder. Inte bara de österländska hattarna och de mjuka stofferna, som de parisiska storskräddarna nu med förkärlek använder. Äfven de exotiska snitten, de praktfulla garnityren och smycken, på till och med hattarna, som våra systrar, ibland äfven bröder i den fjärran östern pryder sig med, kopieras eller rättare sagt modifieras, så att de lämpa sig i de västerländska salongerna."

Kvarnhjulshattarna blev otroligt stora omkring 1910. De når sin maximala vidd under 1911 och börjar sedan krympa och få mer normala proportioner under de följande åren. Det verkar troligt att de stora sommarhattarna, som ofta tillverkades av halmfläta är besläktade med de orientalska. De vida brättena dekorerades med stor uppfinningsrikedom: fjädrar från paradisfåglar, uppstoppade småfåglar, konstgjorda blommor och frukter. Vinterhattarna var något enklare men fortfarande garnerade med stora strutsfjädrar. En skålförmad hattstomme krävdes för att hatten skulle sitta på. Sedan fäste man hatten med stora hattnålar genom kullen i den uppsatta hårvalken. Hattnålarna kunde vara mycket vackert utstyrd med avslutningar av emalj, elfenben eller färgade stenar men de kunde också vara vassa redskap, som blev farliga i trängsel. Man konstruerade därför en skyddsanordning, som omslöt den vassa nålspetsen.

Man kan konstatera att utbudet av modeinformation var stort vid seklets början

De handsydda dockkläderna var alla moderiktiga. Av klänningarna är den högra av mörkblå yllemusslin och den vänstra av rosa bomull. Den undre blusen av svart och vitrandigt ylle och de två övre av bomull liksom nattskjortan och underkjolen. Morgonrocken i orientaliskt snitt är av tunt grönt siden. Foto Birgit Brånvall.

och det måste ha varit enkelt att skaffa förebilder för moderiktiga dockkläder. Alla material, som ingår i Eva Wippenstiernas olika dräktdelar är också helt tidstypiska. Det var ovanligt att köpa en docka utan kläder vid denna tid. De flesta var redan klädda.

Vad var då "De Gamlas Dag", som kunde engagera Afzelii skolflickor att tillverka denna docka? I likhet med Barnens Dagsfirandet, som startade 1905 ville man ordna välgörenhetsdagar även för de gamla. 1911 ordnade man för andra gången festdagar till förmån för de gamla, ensamma och behövande. En stor annons i Dagens Nyheter frågar i början på oktober:

"Hvart gå Stockholmarna Lördag afton, Söndag middag och Söndag afton? Jo, med kungligheterna i spetsen gå vi till De Gamlas Höstfest på Hasselbacken och Cirkus."

En kommitté bestående av 22 prominenta personer med pastor primarius i spetsen ordnade festligheter till förmån för de gamla. På Cirkus hade man bl a marknad, uppträdande av gymnaster på arenan, Skansens folkdanslag, sång och biografförevisning. På Hasselbacken hade man både varieté och kabaretföreställningar. I Kungs-

trädgården gav man en söndag i oktober konserter, som samlade 10 000-tals stockholmare. En annan söndag anordnades kyrkokonserter i 14 olika Stockholmskyrkor, där kollekten gick helt till De Gamlas Dag. Man ordnade också amerikansk tombola och sålde lotter till det omtalade docklotteriet.

Behållningen från alla dessa olika aktiviteter uppgick 1911 till den icke obetydliga summan av 31 000 kr. På Kung Oscars dödsdag den 8 december skedde utdelningen till de gamla och ensamma. Det rörde sig om belopp på mellan 10 och 25 kronor.

De Gamlas Dag var alltså en stor organisation, vars verksamhet angick väldigt många människor. Det var alltså ett behjärtansvärt ändamål som blev upphovet till dockan Eva Wippenstierna.

I Nordiska museets statuter står det att man inte bara skall samla minnen från en gången tid utan även bevaka samtiden. Det var dock inte så vanligt förr som nu, att man medvetet dokumenterade sin samtid. Det är därför anmärkningsvärt och intressant att denna docka togs emot såsom ett modernt och tidstypiskt föremål.

Summary

A modern doll

The clothes for this doll, which was called Eva Wippenstierna, were made by a whole class of 13-15-year-old girls in 1911. The doll was offered as a contribution to a lottery for The Old People's Day.

The clothes are very typical of the period and exactly follow the fashion of that year. There were plenty of fashion-magazines at the time, both in Swedish and other languages. It may be assumed that the girls had a fashion-magazine to

help them in the dressing of this doll.

The doll was donated to Nordiska museet as being representative of modern fashions. The statutes of Nordiska museet state that it should not only collect objects from past times but also document the present. This was not so usual previously, but the doll Eva Wippenstierna is an example of awareness of the value of acquiring objects typical of the times.